

Uvod

1. Poboljšanje interkulturalne kompetencije u dopunskim školama: obrazloženje i značaj

Deca i omladina u imigracionim zemljama (a i mnogo gde drugo) odrastaju u kulturno i jezički veoma heterogenim kontekstima. Ta mnogostrukost se pokazuje pre svega u važnom životnom kontekstu koji predstavlja škola, a u kojoj je danas teško naći razred u kojem nije zastupljeno više jezika i kultura i u kojoj broj dece s migracionom pozadinom ne prelazi 30, 40, 50 ili više odsto. Razredi u dopunskim školama maternjih jezika predstavljaju izuzetak u institucionalnom kontekstu škole. I tu ima dijalektalnih i delom nacionalnih razlika (npr. govornici arapskog jezika iz više arapskih zemalja), ali se ipak može govoriti o arapskoj, turskoj, albanskoj itd. dopunskoj školi.

Osnovni zadatak škole je da pripremi decu i omladinu za život u društvu. U našem slučaju to znači život u plurikulturalnom, višejezičnom društvu. Taj zadatak se odnosi kako na redovnu školsku nastavu, tako i na dopunsku nastavu maternjeg jezika. Pri tom redovna škola, u skladu sa nastavnim planom, prenosi pre svega sadržaje i teme u vezi sa imigracionom zemljom, a dopunska škola maternjeg jezika prenosi sadržaje i teme koji su u vezi sa a) zemljom porekla, njenom kulturom i njenim jezikom i b) životom u imigracionoj zemlji.

Međutim, i jedna i druga škola moraju, da bi ispunile svoje zadatke, aktivno doprinosti izgradnji čitavog niza kompetencija neophodnih za život u plurikulturalnim i višejezičnim društvima. U to se ubrajaju, recimo, sposobnost savlađivanja konflikata, tolerancija, prihvatanje (umesto odbijanja) drugih kultura i načina života i zainteresovanost za njih, kao i spremnost da se preispitaju sopstvene vrednosti, norme i predstave o podeli uloga.

Deca i omladina iz porodica imigranata imaju još jedan važan zadatak u okviru razvijanja interkulturalne kompetencije, a to je orijentacija u i među kulturama domovine i imigracione zemlje. Polje napetosti koje nastaje između kultura i njihovih delom različitih normi i vrednosti može izazvati snažne konflikte koji ometaju razvoj. Nastavnici dopunskih škola imaju u tom smislu izuzetno važnu ulogu, jer su često bolje upoznati s obe kulture od nastavnika redovnih škola. Kako nastavnici dopunskih škola mogu doprinosti približavanju kultura u okviru šest različitih tematskih polja pokazuju predlozi za nastavu u ovom priručniku. Kada se ovi predlozi prilagode, prošire i izvedu na časovima koji postaju zanimljivi, motivišući i poučni, postiže se cilj ovog priručnika.

2. Ciljevi i struktura ovog priručnika

Ovaj priručnik je zamišljen kao potpora učenicima i nastavnicima dopunskih škola u izgradnji interkulturalne kompetencije uz pomoć nekoliko konkretnih tema. Interkulturalne kompetencije osposobljavaju decu i omladinu da se snađu u životnim uslovima i društvenom kontekstu. Jačanje njihovog plurikulturalnog i višejezičnog identiteta može postati vredan resurs kada se traži adekvatna komunikacija, artikulacija očekivanja i izbegavanje konfliktnih situacija u društvu često nesigurnom i punom protivrečnosti.

Priručnik sadrži šest tematskih celina koje su identično strukturisane. Svaka počinje kratkim uvodom i obuhvata sedam konkretnih predloga za nastavu koji se odnose na različite oblasti kompetencija (vidi dole; upor. i pregled na kraju priručnika). Predlozi za nastavu su usklađeni sa određenim školskim nivoima, ali je skoro sve njih moguće, uz odgovarajuća prilagođavanja, realizovati i na nižim ili višim nivoima.

U izboru tema za šest nastavnih jedinica vodili smo se pre svega kriterijumom orijentacije prema konkretnom životnom okruženju dece i omladine. Predlozi za nastavu su, da bi učenicima pružili optimalnu i autentičnu potporu u razvijanju svojih mogućnosti delovanja i samoostvarenja, koncipirani tako da tematizuju i potencijale za konflikte, ali i šanse i resurse, i podstiču interkulturalno učenje na svim nivoima. Pri tom se neprestano mislilo i na nadasve poželjnu kooperaciju s redovnom nastavom ili drugim dopunskim školama maternjih jezika.

Šest nastavnih jedinica predstavljeno je na sledeći način (u zagradama su glavne oblasti podsticanja):

- 1 Kultura i identitet** – isti, a ipak drugačiji! (*podsticanje razvoja identiteta*)
- 2 Migracione priče** – svet u našem razredu (*biografsko učenje*).
- 3 Naši jezici** – mi govorimo više od jednog jezika! (*svest o višejezičnosti životnog okruženja kao resurs*).
- 4 Interkulturalna komunikacija** – kako se razumeći (*sposobnost komunikacije*).
- 5 Konflikti** – zajedničko traženje rešenja (*kompetencija za konflikt i rešavanje konflikta*).
- 6 Demokratija i dečja prava** – mi se mešamo u to! (*razumevanje pravednosti, pojam demokratije*).

Mnoge ove teme dotiču se veoma ličnih iskustava, doživljaja i stavova učenika. Njihovo obrađivanje u nastavi zahteva od nastavnika istančan osećaj, diskreciju i atmosferu poverenja i prihvaćenosti. Bez ovih važnih preduslova postoji velika opasnost da se učenici neće otvoriti i da goreopisani ciljevi neće biti ispunjeni.

3. Orijentacija na kompetencije u dopunskoj nastavi maternjeg jezika

O orijentaciji na kompetencije kao važnom principu aktuelne pedagogije detaljno govore poglavlja 2, 5 i 9 u priručniku „Osnove i polazišta“. Za temu ovog priručnika važne su pre svega tri kompetencije:

- a) *Kompetencija opažanja*, ovde proširena kompetencijom priznavanja: Reč je o kognitivnom razvoju čulno-emocionalne sposobnosti opažanja spoljnog i unutrašnjeg sveta svim čulima, razvoju unutrašnjih slika i shvatanju sebe kao dela komunikacionog procesa. Učenici su sa svojim osećajnim svetom i načinima sticanja kompetencija ozbiljno shvaćeni i priznati.
- b) *Refleksivna kompetencija* označava razvoj kognitivne sposobnosti da se uz pomoć jezika, odnosno, apstraktnih pojmova shvate, tematizuju i reflektuju sve veće povezanosti.
- c) (Komunikativna) *kompetencija delanja* označava sposobnost da se ono što je opažano i reflektovano izrazi putem komunikativnog delanja u sopstvenom životnom okruženju. Na taj način individua može uticati na svoje okruženje i razviti nove oblike izraza i nove perspektive delanja.

Prema Holcbreheru (Holzbrecher, 1999/2009; vidi bibliografiju), interkulturalna kompetencija označava povezivanje nivoa subjekta sa nivoom životnog okruženja i društva u cilju sticanja iskustva samodelotvornosti. Tek ta poslednja, četvrta kategorija omogućava razvoj novih obrazaca opažanja, refleksije i delanja.

4. Koncept životnog okruženja kao važna osnova

Koliko je važno da se pedagogija i školska nastava orijentišu prema životnom okruženju učenika pokazali smo u priručniku „Osnove i polazišta“ na više mesta; upor. pre svega pogl. 5.4 i 2.3. Naravno, orijentacija prema životnom okruženju igra centralnu ulogu i u pogledu interkulturalnosti i interkulturalne kompetencije. Uzgred, ovo se odnosi i na jezičke aspekte plurikulturalnog društva: višezjezičnost životnog okruženje – život u, sa i među različitim jezicima – životna je realnost koja mora biti tematizovana i cenjena (upor. posebno ovoj temi posvećenu nast. jedinicu 3 „Naši jezici“).

Dete koje pohađa nastavu maternjeg jezika u dopunskoj školi je kao subjekt svog životnog okruženja uvek i član nekog društva. Kao takvo, ono se kreće poljem koje povezuje subjekt, životno okruženje i društvo. To polje podrazumeva mnogobroje interkulturalne situacije preklapanja i interakcije. One iziskuju interkulturalno učenje, bavljenje identitetskim procesima i okvirnim društvenim uslovima. Istovremeno, te situacije omogućuju da ljudi sebe dožive kao subjekte sposobne da deluju i budu delotvorni. Sledeće poglavlje bliže objašnjava ovaj važan princip.

Orijentacija na subjekt i životno okruženje

Deca i mladi ljudi se kreću u različitim kontekstima: porodica, škola, slobodno vreme, rodbina, komšiluk, peer grupa (krug prijatelja) itd. Svaki od ovih socijalnih konteksta predstavlja malo životno okruženje sa sopstvenim vrednostima i normama; njihova ukupnost čini životno okruženje individue. Orijentacija na životno okruženje kao pedagoški princip označava orijentaciju prema detetu kao subjektu u konkretnom prostoru i vremenu, sa njegovim predznanjima, stavovima, različitim ulogama i unutrašnjim slikama.

Da bi deca sebe shvatala kao subjekte sposobne da deluju i budu delotvorni i da bi mogla preuzimati odgovornost za sebe i graditi svoje životno okruženje, ona se moraju baviti svojim identitetom, kao i viđenjem sebe i viđenjem drugih. Pri tom ona moraju razviti senzibilitet za sopstvena i tuđa opažanja i za bavljenje unutrašnjim otporima i spoljašnjim izazovima. Orijentacija na životno okruženje takođe znači da deca i mladi ljudi, kao akteri u svom neposrednom okruženju, stiču iskustva koja potiču iz njihovih vremenski, prostorno i socijalno strukturisanih životnih okruženja. U radu sa učenicima dopunskih škola maternjeg jezika mora se pri tom računati sa namanje dva kulturna i etnička polazišta: jedno je ovde, a drugo je tamo. Prvo je aktuelno na dohvat ruke, u imigracionoj zemlji. Životno okruženje domovine je potencijalno na dohvat ruke, jer učenici imaju sigurnost da i tamo – npr. kod tamošnjih rođaka – mogu steći iskustva koja mogu koristiti kao resurse.